

Отже, соціальна відповідальність суб'єкта права завжди пов'язана з необхідністю додержання правових приписів, встановлених у суспільстві, і виникає тоді, коли дії індивіда мають суспільне значення і регулюються соціально-правовими нормами.

Таким чином, на наш погляд, соціальну відповідальність суб'єкта права можна визначити як вид відповідальності, який пов'язаний із виконанням соціально-правових норм, встановлених у суспільстві, готовність до виконання прав і обов'язків у процесі діяльності з метою ненанесення шкоди як суспільству, так і окремим індивідам.

Соціальна відповідальність суб'єкта права має бути невід'ємним атрибутом сучасного розвитку суспільства. Так, у сучасній Україні, коли панують економічні, політичні, соціальні і територіальні проблеми, коли держава не в змозі вирішувати і половину цих проблем, покращити суспільне життя, велика відповідальність в цих умовах покладається на суб'єктів права. Вони повинні діяти згідно із соціально-правовими нормами і сприяти укріпленню морально-правових основ суспільства. Більш того, оскільки закони не можуть охопити всі випадки життя, суб'єкти права повинні виходити із відповідальної поведінки, щоб підтримати суспільство, сприяти його розвитку у бік зазначених у Конституції України напрямів: «Стаття 1. Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава».

А. А. Моренчук, кандидат історичних наук, доцент

ЛЮФТ У РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕМОКРАТИЧНОЇ МОДЕЛІ ЯК ОДНА ІЗ КЛЮЧОВИХ ПРОБЛЕМ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ

Політична криза та проблеми соціально-економічного розвитку виразно окреслили необхідність проведення комплексу реформ в Україні. Водночас, незважаючи на численні декларації і спроби внести зміни до існуючої системи, простежуються прорахунки, недостатня глибина і непослідовність. Одна з причин цього явища — відсутність системності у здійсненні трансформаційних процесів. Курс, обраний українською владою, не вписується в базові демократичні моделі. Слід пам'ятати, що демократія буває різною. Можна виділити соціальну, ліберальну, консервативну. Звичайно, у сучасних умовах відбувається взаємовплив різних політичних концепцій, однак це не заважає виділити декілька ключових установок, притаманних кожній із моделей.

Соціальною узагальнено можна назвати модель, притаманну західно-європейським державам. Її суть — держава бере на себе значні зобов'язання в соціальній сфері. Вона реалізує широкі соціальні програми, направлені на допомогу і підтримку малозабезпеченим, непрацевдатним, безробітним, багатодітним тощо. Водночас для реалізації таких проектів їй потрібні значні кошти. Вона їх бере за рахунок високих податків, насамперед із надприбутків. У державах соціальної демократії функціонує прогресивна податкова система. Тобто така, що базується на схемі: чим більші прибутки, тим більші податки сплачуєш. Таким чином вирівнюється загальний показник доходів населення. Тут практично немає бідних, але водночас, дуже важко стати надбагатим.

Як приклад ліберальної демократії, хоча із застереженнями, можна розглядати США. Основна ідея лібералізму — забезпечення максимуму індивідуальних свобод при мінімальному державному втручанні. Тут також існують соціальні програми, але вони націлені на забезпечення мінімальних потреб. Основним своїм завданням держава бачить забезпечення однаково справедливих умов для реалізації свого потенціалу кожного. А вже як кожен цими умовами скористається, — це його вибір. Порівняно з країнами соціальної демократії, тут ставки податків менші. У такій країні порівняно легко розбагатіти, але так само легко залишитись бідним. Ціною свободи є доволі значна майнова диференціація.

Розбудовуючи консервативну демократію, держава може закладати в політичну систему інструменти, направлені на збереження деяких преференцій для певних соціальних груп, збереження традиційних інститутів тощо. Забезпечення соціальної рівності не є пріоритетом політики. Прикладом може служити досвід Латвії, де з метою захисту проєвропейського курсу було прийнято доволі складну процедуру надання громадянства, яка практично унеможливила його отримання російськомовним населенням.

Тобто існують чіткі індикатори того, яким шляхом розвивається держава. На жаль, зміни, які здійснюються нині в Україні, не відповідають ні соціальній, ні ліберальній моделі. У нас зберігається сформована при Л. Кучмі олігархічно орієнтована держава. Податки тут збираються надвисокі, але таким чином, що основний їх тягар лягає не на найбагатших, а на пересічних українців, яким впору самим уже надавати соціальну допомогу. Значний масив коштів поглинається громіздкою бюрократичною системою і корупцією.

Негативною тенденцією є збереження практики посилатися на «передовий західний досвід», а по суті маніпулювати цифрами. Так, можна говорити, що максимальна ставка податків у Європі вища, ніж в Україні, але слід

вказувати, на які прибутки вона нараховується. Можна стверджувати, що тижневе навантаження на вчителів на заході часто перевищує українську норму, але слід показати, яким чином воно вираховується там, а яким у нас. Тобто якщо у нас лежать в основі так звані «горлові», то там враховуються всі види робіт — консультації, перевірка зошитів, складання тестів тощо. Таким чином, порушується один із базових принципів демократії — прозорість і відкритість влади. Це, очевидно, є одним із ключових викликів нищій системи.

Паралельно уряд декларує лібералізацію, дерегуляцію, децентралізацію і загальне збільшення свобод. Однак на практиці «лібералізація» зачіпає саме ті напрями, за які саме держава мала би відповідати, але які є неприбутковими — медицина, освіта, сфера соціальної опіки тощо. Мотивація — необхідність прилаштовуватись до ринкових умов. Натомість там, де можна отримати прибуток, держава «відпускати» не спішить. Система податків, підприємницька діяльність, мита та збори, фінансування органів місцевого самоврядування лібералізації не відчувають.

Проблема надвисоких податків, мит та інших зборів актуалізується ще тим, що залишається відкритим питання: на що йдуть такі колосальні кошти, якщо держава не справляється навіть зі своїми базовими функціями. Лозунг лібералів XIX ст. лунав: «держава — нічний сторож». Тобто основне, що має робити держава, — це забезпечувати безпеку, внутрішню (поліція) і зовнішню (армія). Чіткою тенденцією, яка спостерігається протягом останнього часу, є заміна державних структур громадськими, волонтерськими, які при цьому показують значно вищий рівень ефективності.

Контент-аналіз виступів і прес-релізів представників влади вказують на те, що вони не відійшли від стереотипу «людина має існувати для держави» на користь уявлення, що «держава має існувати для людей».

Таким чином, ліквідація тоталітарної держави, або перемога над диктатором, ще не гарантують утвердження демократії.

Щодо пріоритетів, то, звичайно, більшість українців, очевидно, пристає до соціал-демократії. Це зумовлюється високими соціальними стандартами, захистом і підтримкою з боку держави. Значною мірою тяжіння до такої моделі зумовлюється й радянським минулим. Однак у сучасних умовах соціал-демократія для українського суспільства, швидше за все, не підійде. Значною мірою вона сприятиме збереженню громіздкого бюрократичного апарату і заважатиме формуванню активного середнього класу. Водночас слід пам'ятати, що саме демократія служить гарантією ефективного використання суспільного потенціалу і виробленню ефективних механізмів розв'язання нагальних проблем.